

РЕЛІГІЙНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

RELIGIOUS ORIENTATIONS OF THE STUDENTS OF KHERSON STATE UNIVERSITY

УДК 21:316.3

Недзельський К.К.,

к. філос. н., доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук

Поліщук І.Є.,

к. філос. н., доцент, завідувач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук

Гришанов І.В.,

к. філос. н., доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук

Галіченко М.В.,

викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук
Херсонський державний університет

Стаття висвітлює результати соціологічного дослідження, проведеного викладачами кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Херсонського державного університету, яке було спрямоване на вивчення релігійних орієнтацій студентів Херсонського державного університету.

Ключові слова: релігійна ідентифікація, релігійні орієнтації, релігійна ситуація, рівень і ступінь релігійності, релігійна свідомість.

В статье рассматриваются результаты социологического исследования, проведенного преподавателями кафедры философии и социально-гуманитарных наук Херсонского государственного

университета, которое было направлено на изучение религиозных ориентаций студентов Херсонского государственного университета.

Ключевые слова: религиозная идентификация, религиозные ориентации, религиозная ситуация, уровень и степень религиозности, религиозное сознание.

In the article exposition results of sociological research of teachers of department of philosophy of the Kherson state university devoted the problems of religious orientations of student of Kherson state university.

Key words: religious identification, religious orientations, religious situation, level and degree of religiosity, religious consciousness.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

Соціологія сьогодні розглядається насамперед як наука про соціальні спільноти, механізми їх становлення, функціонування і взаємозв'язки [4, с. 95]. Однією з таких спільнот є молодь, яка перебуває в процесі соціалізації – переходу від дитинства до світу дорослих, успішність якого безпосередньо залежить від набуття молодою людиною соціальної зрілості, або, за визначенням відомого американського психолога Е. Еріксона, сформованого образу самого себе (інтегрованої «его-ідентичності»), а відтак сприймати себе «внутрішньо тотожним самому собі» [5, с. 227]. Очевидно, що інтегрована ідентичність молодої людини слугує світоглядною основою її ефективної інтеграції в суспільне життя, що, у свою чергу, дозволяє старшим поколінням покладати надію на молодих людей як на своїх спадкоємців у справі національного та державного будівництва, продовжувачів традицій попередніх поколінь.

У соціальному та емоційному відношенні соціалізація молоді містить у собі нові шляхи оцінювання світу та свого ставлення до нього, що супроводжується вигадуванням «ідеальних сімей, релігій, філософських систем, суспільних устроїв» тощо [5, с. 228] з відповідним критичним налаштуванням до всього того, що реально її оточує. Наслідком невдоволення молоді існуючим станом

речей можуть бути дві, зазвичай максималістські, настанови: або нігілізм щодо можливостей змінити щось на краще, або ж, навпаки, крайній радикалізм, що спонукає до революційних дій з їх здебільшого руйнівними наслідками.

У зв'язку з цим нами було взято показник релігійної ідентичності як такий, що забезпечує інтегрованість індивіда у суспільство на духовній основі, для аналізу якого було розроблено анкету для дослідження релігійних орієнтацій студентів ХДУ.

Автори дослідження свідомі того, що анкетування має обмежені можливості для виявлення такого вельми специфічного феномену, як релігійність. Однак разом із тим метод анкетування цілком задовільно може виявляти рівень релігійності, структуру конфесійності серед опитуваних, а за певної постановки питань і ступінь релігійності респондентів, які такими себе вважають. Цілі і завдання дослідження – краще зрозуміти молодь, еволюцію її духовних запитів під впливом складних трансформацій, які нині відбуваються у пострадянській Україні, що має важливе значення для організації навчального і виховного процесу в контексті вивчення студентами нашого ВНЗ дисциплін гуманітарного профілю. Важливо також знайти шляхи гармонійного включення молоді в доросле життя, що особливо є важливим для сучасної України, де відсоток безробітних серед молодих людей зростає небаченими досі темпами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Добре нині відому істину про те, що існує прямий і безпосередній зв'язок між станом суспільства та його ставленням до молоді, було усвідомлено ще європейськими просвітниками. Зокрема, видатний англійський філософ і педагог Джон Локк був переконаний у тому, що від правильного виховання дітей залежить добробут суспільства: «Гарне виховання такою високою мірою є обов'язком і інтересом батьків і благополуччя нації, такою високою мірою залежить від нього, що кожному слід приймати його близько до серця... Й сприяти зі свого боку повсюдному здійсненню... виховання молоді з урахуванням різних умов її життя... її різних обдарувань...» [2, с. 410-411]. Ось чому соціологія молоді в колишньому СРСР розвивалася ще з 1920-х років, але інтерес до цих досліджень швидко згас, оскільки молодь не входила до основних елементів соціальної структури радянського суспільства, на яких переважно зосереджувалась увага науковців. Новий етап у соціологічних дослідженнях проблем молоді розпочався у 1960-х роках, які увійшли в історію як період «хрущовської відлиги», однак і тоді соціологів найбільше цікавили проблеми підготовки робочої сили для соціалістичного народного господарства, підвищення продуктивності праці серед молоді, її виховання в дусі комуністичних ідеалів [4, с. 192]. Соціологія релігії в радянський період використовувалась у проведенні закритих досліджень, результати яких призначалися для службового використання з метою контролю з боку партійно-радянської номенклатури за релігійною ситуацією в Україні, а також на підтвердження марксистсько-ленінської ідеї про об'єктивну необхідність так званої соціальної атеїзації радянського народу [4, с. 181].

Відтак тільки з початку 1990-х років, особливо після прийняття закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (1991 р.), українські соціологи посилюють увагу до проблем соціології релігії й починають систематично проводитися соціологічні дослідження з проблем релігійних орієнтацій української молоді. Активно включилося в цю роботу відділення релігієзнавства інституту філософії НАН України, з яким кафедра філософії плідно співпрацює більше ніж півтора десятка років. Серед науковців

цього підрозділу особливо слід відзначити А.М. Колодного, Л.О. Филипович, О. Недавно, В.Є. Єленського, Н. Гаврилову та ін., тобто тих, хто так чи інакше зосереджував свою увагу на питаннях соціології релігії у зв'язку з розв'язанням певних проблем державної молодіжної політики на сучасному етапі розвитку української держави.

Відчуваючи необхідність отримання соціологічного матеріалу у вивченні релігійних уподобань студентів нашого навчального закладу, кафедра філософії ХДУ у 2000 році розробила спеціальну анкету за темою «Релігійні уподобання студентської молоді Херсонщини». З метою пошуку методологічної бази для розробки анкети та теоретичних принципів аналізу отриманих результатів використовувалися передусім публікації В.Є. Єленського та В.П. Перебенсюка [9], Н. Гаврилової [6]. Окрім цього, здійснювався пошук необхідної теоретичної та методологічної бази в академічних виданнях із соціології молоді [4] та соціології релігії [1].

Велике значення мають також дослідження в галузі соціології релігії зарубіжних соціологів. Особливий інтерес для нас становить її феноменологічний напрям, що утвердився наприкінці 60-х – на початку 70-х років минулого століття завдяки дослідженням П. Бергера та Т. Лукмана. У своїх роботах (зокрема, «Священна завіса», «Чутки про ангелів») П. Бергер досить критично ставиться до традиційних, усталених форм релігійності, протиставляючи в такий спосіб цим формам внутрішньо неформалізовану віру особи. Дослідник вказує на кризовий стан інститутів офіційної релігії, втрату нею соціального підґрунтя й намагається відшукати чинники, здатні відродити справжню віру. Єдиний вихід із сучасного кризового стану в духовно-релігійному житті Заходу він вбачає у зверненні людини до власного релігійного досвіду, подоланні секуляризації зсередини і наверненні до Бога й справжньої віри. Соціологічні дослідження релігійності української молоді вітчизняних релігієзнавців підтверджують правоту П. Бергера.

У соціологічних концепціях релігії Т. Лукмана чільне місце відведено поняттю трансценденції, під яким він розуміє процес творення змістів. Якщо традиційна релігія, організаційно оформ-

лена в церкву, перебуває в стані кризи, то позаінституціональні форми релігійності значно посилюються. Це пояснює формальне ставлення нашої студентської молоді до традиційних форм релігії. Насправді, щоб вижити і самореалізуватися в умовах секуляризації, людина творить свою персональну релігію, яка зазвичай є синтезом кількох, інколи навіть протилежних, полярних, віровчень. Цю релігію Т. Лукман називає «невидимою». Слід зазначити, що концепція Т. Лукмана про «невидиму» релігію переживає сьогодні ренесанс у європейській соціології релігії [4, с. 180]. Безперечно, враховувався і власний досвід попередніх досліджень з даної проблеми [3]. Певний інтерес становить також трагічна спадщина маніпулювання свідомістю молоді тоталітарною державою, пов'язаний з ідеологією так званого «войовничого атеїзму», що призвело до перетворення її в інструмент нищення релігійно-церковних традицій та святинь українського народу в руках «безбожної» комуністичної влади [10].

Формулювання мети статті.

Засновник французької соціологічної школи Е. Дюркгайм стверджував, що релігія є основним засобом інтеграції і згуртування суспільства, встановлення зв'язку між індивідом і соціумом [4, с. 179]. Звідси випливає й головна мета даної статті: дослідити реальний стан змін релігійних орієнтацій студентської молоді ХДУ й на цій підставі з'ясувати суть внутрішніх психологічних механізмів релігійної ідентифікації студентської молоді, яка, у свою чергу, є важливою духовною передумовою її успішної інтеграції в соціум.

У цілому мета статті обумовлюється, з одного боку, теоретичними і практичними проблемами навчально-виховного процесу студентської молоді ХДУ, а з іншого – специфічними особливостями світогляду молодого покоління, яке з огляду на свої вікові соціально-психологічні риси є уразливим для стресів, що спричинюються кризами в економіці, політиці та духовному житті суспільства, негараздами сімейного життя тощо, а тому у молодій людині можуть виникати почуття невизначеності, тривоги, розриву зв'язків зі світом, що стає на заваді розвитку ідентичності як світоглядної першооснови її соціальної зрілості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

У даній статті використана власне та частина отриманих в процесі опитування результатів, яка слугує емпіричною базою виявлення внутрішніх світоглядних і психологічних механізмів інтеграції української молоді в суспільство, її гармонійне включення в професійну та громадську діяльність. Слід зауважити, що інструментарій розробленої нами анкети дає можливість дослідити різні аспекти формування релігійної свідомості та її впливу на морально-вольову й аксіологічну структури свідомості індивіда, що перебуває в стані набуття соціальної зрілості, однак для проведення соціологічного аналізу та оформлення даної статті на основі отриманих результатів було обрано ту їх частину, яка є найбільш значущою для виявлення рівня релігійності студентів. Варто нагадати, що в соціології релігії такий параметр, як «рівень релігійності» визначається у відсотковому відношенні респондентів, яким притаманні ознаки релігійності, до всієї сукупності опитаних. З огляду на специфіку й особливу соціально-психологічну складність сфери релігії і релігійності, використання таких інструментальних методик, як анкетування чи інтерв'ю, вимагає від дослідника особливо ретельного формулювання питань та продумування порядку їх розташування в опитувальнику. З урахуванням цієї обставини, за допомогою постановки певним чином сформульованих опосередкованих питань можна в загальному плані виявляти й ступінь релігійності (інтенсивність вияву основних ознак релігійності) тих, хто оцінює себе як людину віруючу.

У дослідженні взяли участь 656 студентів ХДУ денної форми навчання віком від 17 до 22 років (у 2000 – 2001 рр. – 400, у 2006 р. – 612). За місцем проживання респонденти розподілились таким чином: мешканці міста – 300 (45,7% від числа опитаних), села – 228 (31,8%), СМТ – 128 (19,5%). За статтю: студентів чоловічої статі – 180 (27,4%), жіночої – 476 (72,6%). Більшість респондентів жіночої статі пояснюється відповідним її переважанням у студентських групах, які обиралися для опитування. Обробка отриманого емпіричного матеріалу дає таку статистичну картину для соціологічного аналізу та первинних висновків.

1. На питання анкети «Чи вважаєте Ви, що сучасній людині (суспільству) потрібна релігія?» ствердну відповідь дали 76,2% респондентів, негативну – 12,2%, решта (11,6%) не змогли чітко визначитись із цього приводу. Порівняно з попереднім опитуванням (2006 р.), коли було 90% позитивних відповідей, кількість прихильників релігійної віри зменшилась. До того ж більш чітко проявилась різниця у ставленні до релігії юнаків та дівчат – відповідно 60% та 82,3%, яка у попередньому дослідженні була такого ж характеру, однак незначна.

Наводимо повну таблицю отриманих результатів з даного показника (табл. 1).

2. Досить відчутно знизилась порівняно з 2006 роком кількість тих, хто вважає себе людиною віруючою: із 46 % до 28,8%. Для демонстрації динаміки змін наводимо результати попереднього та нинішнього досліджень із цього питання (в дужках показники 2006 р. також у відсотках):

2. «Чи є Ви віруючою людиною?» (табл. 2).

3. Особливу увагу привертають результати по третьому показнику, який пропонує респонденту відповісти на питання стосовно релігійності його батьків, яка також виявилася істотно нижчою, ніж у попередньому дослідженні: загалом 65,9% проти попереднього показника у 84,5%. Оскільки найбільш важливим у плані формування релігійності є вплив сім'ї, то цілком природно припустити, що з якихось причин батьки нинішніх студентів опинились у ситуації, що не сприяла формуванню релігійності. Цей феномен потребує додаткового аналізу. Не зовсім зрозуміла досить вагома розбіжність в оцінці релігійності своїх батьків юнаків та дівчат (44,4% та 74% відповідно), адже у попередньому дослідженні різниця була практично в межах допустимої похибки (81,9% та 85,5% відповідно). Така статистика потребує додаткового вивчення. Повна таблиця отриманих результатів виглядає так:

3. «Чи є віруючими Ваші батьки?» (табл. 3).

4. Наступний показник виявляє вплив позасімейного ближнього оточення на формування релігійної свідомості індивіда. Варто звернути увагу на вдвічі нижчий результат у юнаків порівняно з дівчатами у відповіді на питання про те, скільки віруючих серед їхніх друзів та

знайомих: те, що таких більшість, зазначили 24,4% юнаків, натомість показник протилежної статі становить 50%. Дещо зросла кількість студентів, які стверджують, що в колі їх друзів та знайомих зовсім немає віруючих людей: 3,0% проти 1,1% результату 2006 року.

5. Приблизно на тому ж рівні залишився показник, що пропонує ідентифікувати респондента з певним віросповіданням: із загального числа опитаних 90 % вважають себе православними. Наведемо результати попередніх досліджень: в опитуванні 2000 року з православ'ям ідентифікували себе 76,7% респондентів, у 2001 – 85%, у 2006 – 96%. Що стосується інших конфесій, то слід констатувати, що за досліджуваний період не відбулося якихось суттєвих змін у зростанні числа прихильників інших християнських позаправославних церков.

6. Студентам пропонувалось оцінити нинішню релігійну ситуацію в Україні. Отримані результати по цьому показнику свідчать, що 30,2% (12,3% – у 2006 р.) респондентів у цілому оцінюють її як складну середнього рівня напруги, а 21,3% – вважають загострено складною (27,0% – у 2006 р.). Таким чином, можна зробити висновок, що студенти в цілому об'єктивно оцінюють реальний рівень конфліктності у міжцерковних та міжконфесійних взаєминах у сучасній Україні.

7. Що стосується такої складної проблеми, як створення єдиної помісної Церкви в Україні, то ставлення студентів до неї виявлялось за допомогою питання «Якою має бути релігійна орієнтація України?». Результати засвідчили, що лише 14% опитаних дали ствердну відповідь щодо позиції «Слід створити єдину Помісну Церкву», а 76,2% взагалі зазначили, що їх це питання не цікавить. Наводимо повну таблицю отриманих результатів:

4. «Якою має бути релігійна орієнтація України?» (табл. 4).

8. Дещо складним виявилось відкрите питання про ставлення опитуваних до нетрадиційних релігій, адже рідко хто міг конкретно вказати існуючі в нинішній Україні нетрадиційні релігійні течії, що свідчить про їхню слабку обізнаність у даному питанні. Рівень знань студентів у цьому плані виявився навіть нижчим за показники попереднього опитування, хоча й тоді обізнаність студентів у цьому питанні була проблематичною.

Таблиця 1

Потрібна	76,2%	60%	82,3%	70,5%	60%	76%	89,5%	66,6%	95,6%	65,6%	50%	70,8%
Непотрібна	12,2%	24,4%	7,5%	12%	20%	8%	7%	16,7%	4,4%	21,9%	50%	12,5%
Не знаю	11,6%	15,6%	10,2%	17,5%	20%	16%	3,5%	16,7%	-	12,5%	-	16,7%
	Всього опитані	чоловіки	жінки	Мешканці міста загалом	В тому числі:		Мешканці села загалом	В тому числі:		Мешканці СМТ загалом	В тому числі:	
					Чол.	Жін.		Чол.	Жін.		Чол.	Жін.

Таблиця 2

Я віруючий	28,8% (46)	15,6% (45,5)	32,8% (46,4)	18,7% (48,8)	8%	24%	40,4% (38,7)	25%	44,4%	28% (51,7)	25%	29,2%
Я невіруючий	7,3% (3,1)	8,9% (3,6)	6,7% (3,0)	9,3% (3,6)	8%	10%	5,3% (0)	16,7%	2,2%	6,3% (6,9)	-	8,2%
Швидше віруючий, ніж невіруючий	47% (43,5)	37,8% (39)	50,4% (44,4)	44% (39,8)	32%	50%	50,9% (53,2)	41,7%	53,4%	46,9% (34,5)	50%	46%
Швидше не віруючий, ніж віруючий	11,6% (5,2)	22,2% (6,4)	7,6% (4,8)	17,3% (4,8)	32%	10%	1,7% (8,1)	8,3%	-	15,6% (3,45)	12,5%	16,6%
Я атеїст	6,1% (2,2)	15,5% (5,55)	2,5% (1,4)	10,7% (3,0)	20%;	6%	1,7% (0)	8,3%	-	3,1% (3,45)	12,5%	-
	Всього опитані	чоловіки	жінки	Мешканці міста загалом	В тому числі:		Мешканці села загалом	В тому числі:		Мешканці СМТ загалом	В тому числі:	
					Чол.	Жін.		Чол.	Жін.		Чол.	Жін.

Таблиця 3

Так	65,9%	44,4%	74%	58,7%	32%	72%	75,4%	66,7%	77,8%	65,6%	50%	70,8%
Ні	17,1%	17,8%	16,8%	17,3%	20%	16%	15,8%	8,3%	17,8%	18,8%	25%	16,7%
Атеїсти	3,6%	6,7%	2,5%	2,7%	8%	-	5,3%	8,3%	4,4%	3,1%	-	4,2%
Один з батьків віруючий	13,4%	31,1%	6,7%	21,3%	40%	12%	3,5%	16,7%	-	12,5%	25%	8,3%
	Всього опитані	чоловіки	жінки	Мешканці міста загалом	В тому числі:		Мешканці села загалом	В тому числі:		Мешканці СМТ загалом	В тому числі:	
					Чол.	Жін.		Чол.	Жін.		Чол.	Жін.

Таблиця 4

Слід створити єдину Помісну церкву	14%	17,8%	12,6%	21,3%	28%	18%	5,3%	-	6,7%	12,5%	12,5%	12,5%
Не цікавить це питання	76,2%	66,7%	79,8%	72%	64%	76%	80,7%	75%	82,2%	78,1%	62,5%	83,3%
Слід заборонити діяльність будь-яких релігійних організацій крім православної церкви	9,8%	15,5%	7,6%	6,7%	8%	6%	14%	25%	11,1%	9,4%	25%	4,2%
	Всього опитані	чоловіки	жінки	Мешканці міста загалом	В тому числі:		Мешканці села загалом	В тому числі:		Мешканці СМТ загалом	В тому числі:	
					Чол.	Жін.		Чол.	Жін.		Чол.	Жін.

Таблиця 5

Так	29,3%	40%	25,2%	36%	44%	32%	21%	33,3%	17,8%	28,1%	37,5%	25%
Так, але це стосується не всіх віросповідань	39,6%	24,4%	45,4%	37,3%	20%	46%	47,4%	33,3%	51,2%	31,3%	25%	33,3%
Категорично ні	18,9%	17,8%	19,3%	14,7%	20%	12%	21%	16,8%	22,2%	25%	12,5%	29,2%
Можу перейти в іншу віру	3,6%	6,7%	2,5%	4%	8%	2%	5,3%	8,3%	4,4%	-	-	-
Так за умови переходу його(її) в мою віру	8,6%	11,1%	7,6%	8%	8%;	8%	5,3%	8,3%	4,4%	15,6%	25%	12,5%
	Всього опитані	чоловіки	жінки	Мешканці міста загалом	В тому числі:		Мешканці села загалом	В тому числі:		Мешканці СМТ загалом	В тому числі:	
					Чол.	Жін.		Чол.	Жін.		Чол.	Жін.

Таблиця 6

Так	23,8% (43,5)	17,8% (49)	26,1% (42,2)	28% (38,6)	20%	32%	17,5% (48,4)	16,7%	17,8%	25% (51,7)	12,5%	29,1%
Ні	18,9% (17,1)	33,3% (21)	13,4% (16,4)	21,3% (20,5)	40%	12%	12,3% (9,7)	8,3%	13,3%	25% (10,4)	50%	16,7%
Не знаю	57,3% (39,4)	48,9% (30)	60,5% (41,4)	50,7% (40,9)	40%	56%	70,2% (41,9)	75%	68,9%	50% (37,9)	37,5%	54,2%
	Всього опитані	чоловіки	жінки	Мешканці міста загалом	В тому числі:		Мешканці села загалом	В тому числі:		Мешканці СМТ загалом	В тому числі:	
					Чол.	Жін.		Чол.	Жін.		Чол.	Жін.

Таблиця 7

На свята	63,5%	48,9%	68,9%	66,7%	60%	70%	80,7%	41,7%	68,9%	56,3%	25%	66,7%
За потреби	21,3%	22,2%	21%	20%	16%	22%	24,6%	33,3%	22,2%	18,7%	25%	16,6%
Ніколи	15,7%	28,9%	10,1%	13,3%	24%	8%	12,3%	25%	8,9%	25%	50%	16,7%
	Всього опитані	чоловіки	жінки	Мешканці міста загалом	В тому числі:		Мешканці села загалом	В тому числі:		Мешканці СМТ загалом	В тому числі:	
					Чол.	Жін.		Чол.	Жін.		Чол.	Жін.

Таблиця 8

Постійно	11%	4,4%	13,5%	12%	4%	16%	5,3%	8,3%	4,4%	18,8%	-	25%
Іноді	65,2%	60%	67,2%	61,3%	44%	70%	77,2%	75%	77,8%	53,1%	77,8%	41,7%
Ніколи не читаю	23,8%	35,6%	19,3%	26,7%	52%	14%	17,5%	16,7%	17,8%	28,1%	22,2%	33,3%
	Всього опитані	чоловіки	жінки	Мешканці міста загалом	В тому числі:		Мешканці села загалом	В тому числі:		Мешканці СМТ загалом	В тому числі:	
					Чол.	Жін.		Чол.	Жін.		Чол.	Жін.

У цілому результати виявились такими (в дужках показано результат 2006 р.): 6,7% (5,4%) – позитивно ставляться до нетрадиційних релігій, 36% (50,8%) – негативно, а 57,3% (43,8%) – нейтрально. Вірогідно, що такі слабкі знання пов'язані з тим, що як у середніх, так і у вищих навчальних закладах релігієзнавчі дисципліни останні 10 –15 років майже не вивчаються.

9. На виявлення рівня толерантного ставлення до існуючих в Україні віросповідань в анкету було включене питання «Чи могли б укласти шлюб із представником не вашого віросповідання?». Отримані результати підтверджують наявність певних загальних тенденцій у толерантному ставленні студентської молоді до іновірних, що пов'язано з лібералізацією і демократизацією життя в пострадянській Україні; ці тенденції були відмічені і в попередніх дослідженнях. Отримані результати із цього показника наводимо в таблиці 5.

10. Нижче наводиться порівняльна таблиця результатів, отриманих у нинішньому та минулому опитуванні (відсоткові показники 2006 року – в дужках) з питання: «Чи має молодь брати активну участь у релігійному житті України?» (табл. 6).

Як видно з отриманих результатів двох останніх досліджень, за останні сім років відбулося зменшення кількості тих, хто дає позитивну відповідь на поставлене питання, водночас зросло число тих, хто немає чіткої відповіді на нього. Така тенденція свідчить про деяку втрату інтересу молоді до проблем релігійно-церковного життя в Україні, принаймні до так званих традиційних вірувань. Але не слід вважати, що цей показник є надійним індикатором зниження інтересу серед молоді до релігії взагалі. Цілком можливо, що цей інтерес змістився у бік неінституціалізованих релігійних вірувань («невидимої» віри, за Т. Лукманом).

11. З метою виявлення ступеня релігійності респондентів пропонувалося відповісти на два питання «Як часто ви відвідуєте церкву?» та «Як часто Ви читаєте релігійну літературу?». Наводимо таблицю результатів із першого питання (табл. 7).

Порівняльний аналіз результатів нинішнього і попереднього опитувань свідчить про те, що кількість тих, хто відвідує церкву лише на свята, істотно не зміни-

лася – у 2006 р. таких було 57,8%. Однак помітно зріс показник тих, хто ніколи не відвідує церкву: було 3,3% у 2006 р., стало, як видно з наведеної таблиці, 15,7%. Така зміна корелює з результатами відповідей на інші питання, зокрема «Чи потрібна релігія сучасній людині?».

Красномовними виявились результати з другого питання, тобто як часто респондент, який вважає себе віруючим, читає літературу релігійного змісту. Нагадаємо, що ідентифікували себе з православною вірою 90% респондентів у нинішньому опитуванні.

«Як часто Ви читаєте релігійну літературу?» (табл. 8).

Варто порівняти деякі позиції з результатами попереднього опитування. Так, в опитуванні 2006 р. тільки 4,1% респондентів констатували, що постійно читають релігійну літературу, а в нинішньому цей показник зріс до 11%, водночас дещо знизилась кількість тих, хто ніколи цього не робить: таких у 2006 р. було 32,2%, а стало, як видно з наведеної таблиці, 23,8%.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямі. Складна економічна та соціально-політична ситуація в Україні позначилася й на релігійних процесах, які сьогодні є вкрай суперечливими і конфліктними. Звісно, не всі з них мають позитивний вплив на духовне життя українців, зокрема молоді генерації. У зв'язку з цим кафедра філософії та соціально-гуманітарних наук Херсонського державного університету продовжила дослідження релігійних орієнтацій студентської молоді, розпочате в 2000 році і повторене у 2001 та 2006 роках. Результати цих досліджень публікувалися у збірках ВАК «Південний архів» (Історичні науки). Як вже зазначалося, метою даної статті є виявлення динаміки змін релігійних орієнтацій студентів ХДУ у період 2000 – 2014 рр. та вироблення рекомендацій задля вирішення практичних завдань у навчальній та виховній роботі зі студентами.

Отже, можна зробити такі висновки. Дослідження засвідчило, що не відбулося відчутних змін ступеня релігійності студентської молоді, при тому що рівень релігійності залишається досить високим. У статистичних показниках прикметним є стабільно високий показник ототожнення опитуваними своєї віри з

православ'ям (76,7% – 2000 р., 85% – 2001 р., 96% – 2006 р. та 90% – 2014), але водночас виявляються такі ж стабільно низькі показники відвідування богослужінь, вивчення релігійної літератури тих, хто відносить себе до православних віруючих. У цілому можна зазначити, що не відбувається відродження релігійної духовності після 70 років нещадної боротьби комуністичної влади з церквою та релігією такими ж темпами, як повертаються церквам експропрійовані державою цінності, розбудовуються нові культові споруди, збільшується з року в рік кількість громад віруючих різних конфесій. Не слід нехтувати й тим, що нинішня молодь живе в глобалізованому світі, в ситуації так званого постмодерну. Пріоритет свободи – характерної ознаки епохи постмодерну – проявляється як у віровченні, так і в культовій практиці. «Дозволено вільно тлумачити, по-своєму розуміти, індивідуально прочитувати священні писання, існуючі догмати, традиційні поведінкові моделі» [8, с. 103].

Таким чином, реабілітація релігії, яка відбулася в громадській думці за роки незалежності України, зміни суспільних оцінок її ролі в духовному й національному відродженні є, скоріше, реакцією на пропаганду релігійної духовності засобами масової інформації, своєрідною ілюзією бажаного, ніж відображенням реальних процесів у церковно-релігійному житті. Доводиться ще і ще раз переконуватися в тому, що відродження релігійної духовності – не просте відродження діяльності церковних структур. Нинішній рівень християнської моральності і духовності віруючих часто залишається низьким, хоча всі інституції діють активно. Це засвідчує, що діяльність церкви можна відродити однією постановою, а прагнення людини до вищого одноактним вердиктом не встановлюється. Але найгірше те, що з поля зору діяльності традиційних церков практично випадає молодь як найбільш рухома частина суспільства, що здатна приймати нове як основу прогресивного розвитку суспільства в майбутньому.

Нинішнє дослідження ще раз підтвердило, що молодь радше схильна ідентифікувати свою віру не стільки з православним віровченням, скільки з православною культурою. Цей парадокс, з яким ми стикнулися уперше ще у 2000 році, знаходить різні пояснення у спеціальних роботах провідних вітчиз-

няних та зарубіжних релігієзнавців, які передусім спостерігають за динамікою змін релігійних орієнтацій молодіжної субкультури. В їхніх роботах йдеться, насамперед, про такий феномен, який у спеціальній літературі отримав назву «нова релігійність», що відіграє винятково важливу роль у релігійних пошуках сучасної молоді. Стосовно цього феномену використовуються й інші терміни, зокрема «нетрадиційна релігійність», «нові релігії», «нова релігійна свідомість», «нові релігійні рухи» тощо [7, с. 37].

Феномен нетрадиційної релігійності постає характерною рисою духовного життя суспільства, під яким розуміють розповсюдження віровчень, що не пов'язані з традиційними релігіями. До основних тенденцій сучасної релігійності відносять такі: зростання релігійного індивідуалізму; активне формування нових міфологій; широке розповсюдження нової релігійності; збереження традиційних релігій як етнокультурного феномену; поширення релігійного фундаменталізму [7, с. 37].

Невисокий ступінь релігійності більшості респондентів, які усвідомлюють себе віруючими, є достатньою мірою надійним індикатором того, що сучасна українська молодь має значні проблеми з набуттям інтегрованої ідентичності, яка, як уже зазначалося, є найважливішою передумовою гармонійного входження молодого покоління в доросле життя. Але, власне, йдеться про релігійність традиційну для українського суспільства. Цілком можливо, що відчуття віри у собі пов'язане з іншими формами релігійності, які є досить поширеними в сучасному секуляризованому світі. Інструментарій анкети не був розрахований на виявлення тієї форми релігійності молоді, яку Т. Лукман називає «релігією невидимою», або Е. Фромм – «особистісною релігією». Тому кафедра філософії вважає за необхідне продовжувати й надалі подібні дослідження, але за умови вдосконалення соціологічного інструментарію з огляду на комплекс тих проблем державної молодіжної політики, вивчення яких є актуальним, але опиняється за межами раніше розробленої анкети.

Аналіз отриманих результатів та їх обговорення на науково-практичних конференціях, що організовувались кафедрою філософії ХДУ, також спонукає до необхідності проведення більш органі-

зованих досліджень якщо не на всеукраїнському рівні, то принаймні з метою порівняльного аналізу на рівні окремих регіонів. Оскільки проведення соціологічних досліджень на всеукраїнському рівні є досить затратним у фінансовому відношенні, то у найближчій перспективі їх організація навряд чи можлива. Тому кафедра висловлює думку про те, що їх доцільно проводити спільно з кафедрами філософії та соціології ВНЗ різних регіонів. Зокрема, було б доцільно провести порівняльний аналіз показників ступеня релігійності студентів південного та західного регіонів України, адже останній вважається найбільш релігійним.

Отримані результати, безперечно, можуть використовуватися в навчально-виховному процесі, адже дають можливість краще зрозуміти духовні пошуки сучасної студентської молоді, пов'язані з визначенням сенсу власного життя і спрямовані на інтеграцію власної ідентичності. Зокрема, можна припустити існування кореляції між складними проблемами інтеграції сучасної молоді у суспільство (доросле життя) та відчутним зниженням мотивації до набуття високоякісної освіти.

Кафедра вважає помилковим і нічим не виправданим зниженням інтересу до релігієзнавчих дисциплін з боку Міністерства України, що особливо помітно в останнє десятиліття. Мабуть, не в останню чергу вилучення цих предметів зі списку обов'язкових дисциплін у старших класах ЗОШ та ліцеїв позначилося на обізнаності в проблемах релігійно-церковного життя сучасної України. Очевидно, ще існуватимуть певні труднощі з реалізацією молодіжної політики в умовах, коли пріоритети держави ще не визначені і всі зусилля спрямовані на розвиток економіки. Проте, незважаючи на певні зовнішні перешкоди, результати дослідження, проведеного в межах лише нашого навчального закладу, свідчать про їх вагоме практичне значення.

Зокрема, модифікована анкета з успіхом була використана для збору необхідного матеріалу ученицею академічного лицю ім. О.В. Мішкова при ХДУ Н.А. Мацюк для написання наукової роботи в рамках МАН (секція філософії та соціології) у 2013 р.

Проведений аналіз отриманих результатів свідчить про необхідність вдосконалення методики отримання емпіричного матеріалу, використання разом із розробленою нами анкетною іншими методами, які є більш чутливими до виявлення неінституціалізованої релігійності студентської молоді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Академічне релігієзнавство : підручник для вузів / за ред. А.М. Колодного. – К., 2000. – 862 с.
2. Локк Дж. Сочинения : в 3 т. – М. : Мысль, 1988. – 668 с.
3. Недзельський К.К. Релігійні орієнтації студентської молоді Херсонщини / К.К. Недзельський, І.Є. Поліщук, М.В. Галіченко // Південний архів. Історичні науки : збірник наукових праць. – Випуск 26. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2007. – 308 с. – С. 280–292.
4. Соціологія : підручник / за ред. докт. соціол. наук, проф. В.М. Пічі. – 4-те вид., випр. – Львів : «Магнолія 2006», 2007. – 278 с.
5. Хьелл Л. Теорії личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб: Питер, 2000. – 608 с.
6. Гаврилова Н. Молодіжна релігійна свідомість в контексті соціокультурних змін ХХІ століття / Н. Гаврилова // Релігія в контексті соціокультурних трансформацій України : колективна монографія ; відп. ред. д. філос. н. Л. Филипович. – К., 2009. – С. 138–144.
7. Кулагіна Г. Нові релігійні течії в українському соціумі: зміна стратегій / Г. Кулагіна // Релігія в контексті соціокультурних трансформацій України : колективна монографія ; відп. ред. д. філос. н. Л. Филипович. – К., 2009. – С. 35–45.
8. Филипович Л. Неорелігійні процеси в контексті світового релігійного розвитку / Л. Филипович // РЕЛІГІЯ-СВІТ-Україна : колективна монографія : в 3 кн. ; за ред. професорів А. Колодного і Л. Филипович. – Кн. III. – С. 91–104.
9. Єленський В.Є. Релігія. Церква. Молодь / В.Є. Єленський, В.П. Перебенесюк. – К. : АЛД, 1996. – 160 с.
10. Безбожник (газета) // Вікіпедія [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>